

Lola Jaye

Zolderkind



A.W. Bruna Uitgevers

1

Dikembe

1903

Die dag zaten we onder de hoge limbaboom, zonder dat we er een flauw idee van hadden dat dit de laatste dagen in ons paradijs waren.

De takken en bladeren hingen vlak boven ons, een welkome bescherming tegen de zinderende middaghitte. Achter ons bevond zich een ongelijkmatig zanderig pad tussen een rij bomen die majestueus en weelderig groen naar de hemel reikte. Hier was ik bijna elke dag, veilig op mijn vertrouwde, gerieflijke lievelingsplek met mijn lievelingsbroer, Kabili. Dichtbij genoeg om mama te horen roepen dat we een karweitje voor haar moesten doen, maar ver genoeg weg om de illusie te koesteren dat we alleen waren, vrij om onder vier ogen dringende zaken van de dag te bespreken, zoals hoe het zou zijn om de veelkleurige diktenige gekko te vangen die op dat moment naar de top van de boom kroop.

‘Ik heb er gisteren bijna een gevangen!’ zei Kabili, mijn drie jaar oudere broer. Ik geloofde het begin van zijn verhaal omdat ik nooit had getwijfeld aan iets wat uit zijn mond kwam, zelfs al stond Kabili in de familie bekend om het vertellen van halve waarheden. Zoals toen hij volhield dat hij betrokken was geweest bij het doden van het schaap dat mama afgelopen zondag op tafel had gezet; gepoch dat nergens op berustte, omdat iedereen wist dat Kabili de eerste zou zijn die moest braken als hij bloed zag.

Als jongste van het gezin lagen er constant vragen op het punt-

je van mijn tong – waarvan ‘hoe haal je een gekko in?’ wel de minst belangrijke was.

‘Kabili...’

‘Ja, broer?’

‘Waar gaan jullie heen... wanneer je met hen meegaat?’

Het moment werd tenietgedaan toen mijn naam werd geroepen.

‘Dikembe!’

Zelfs als mijn moeder haar stem verhief klonk die in mijn oren aangenaam. Als jongste kind van vijf en waarschijnlijk haar laatste, geloofde ik dat ik van al haar zoons de speciale was. Ik voelde dat ook zo omdat ze me met haar woorden voortdurend dat gevoel gaf. Gefluisterde woorden, vermengd met de geur van een verse stoofpot als we voor een kookvuur stonden: ‘Jij bent een goed kind.’

Mama klaagde vaak dat ze, omdat ze geen dochter had, de recepten voor de smakelijkste gerechten niet kon doorgeven, maar ik was een bereidwillige leerling en nam alles in me op wat ze me wilde leren over cassave, of over het belang van bananenbladeren, terwijl ik ook dierbare momenten met haar kon doorbrengen, alsof ik nog steeds aan haar borst lag. Mijn oudere broers, onder wie Kabili nu ook af en toe, gingen met onze vader mee op reis naar een plek buiten het dorp en bleven soms weken weg. Mama zei dat ze met mijn vader met hout werkten. Mijn vader was een ervaren ambachtsman en beeldhouwer die het vak had geleerd van zijn eigen vader, een vaardigheid die ik ook ooit meester hoopte te worden. Zijn mooiste houtsnijwerk was in mijn ogen een voetenbankje rond een mannenfiguur met een verlengd hoofd, dat hij op de markt had verkocht. De laatste tijd had ik echter niets meer gezien van wat hij maakte omdat mijn vader niet langer thuis met hout bezig was. Mama legde uit dat mijn vader en mijn broers nu ergens anders werkten, maar ik had ook nooit iets te zien gekregen van wat ze daar maakten. De paar keer dat ik de kans had om bij hem te zitten, was het samen met vele anderen. Soms sprak hij wel liefdevol over de bomen uit zijn kinderjaren. Eén keer vroeg ik hem of hij me mee kon nemen

naar de plek waar die bomen stonden, en toen verhardde zijn blik.

Gelukkig zou ik over een paar korte jaren ook met mijn broers en mijn vader meegaan naar hun werk, en zou ik met mijn eigen ogen kunnen zien wat ze daar deden. Voorlopig echter was ik gelukkig zo, dicht bij mijn moeder, wanneer ik haar hoorde praten, lachen, of gewoon wanneer ik in haar armen op een vloermat in aangename stilte lag – alsof ik wachtte op iets wat dat heerlijke genoeg zou verstoren.

Toen ik negen was, leek mijn tocht naar volwassenheid zich maar traag te voltrekken.

Kabili was inmiddels twaalf en ging regelmatig met mijn vader en broers mee uit werken. Ze kwamen dan uitgeput terug en nadat moeder (met wat hulp van mij) een avondmaaltijd had opgediend gingen ze meteen slapen. Kabili klaagde vaak dat het werk niet was wat hij zich ervan had voorgesteld en dat hij ook liever thuis zou willen blijven.

Ik kon niet begrijpen waarom hij dat zei. Toen ik hem ernaar vroeg, wierp hij me een blik toe vol wat ik alleen kon beschrijven als woede, alsof ik iets verkeerd had gezegd.

Natuurlijk genoot ik nog van mijn tijd met mama, maar vaak ontstond er diep vanbinnen een afgunst die niet weg wilde gaan. Ik nam er niet langer genoeg mee een buitenstaander te zijn terwijl mijn broers eropuit trokken om ons gezin te voeden en kleden.

Mannen werkten en zwoegden op het land, terwijl vrouwen het huishouden deden.

Ik was nog geen man, maar dit weerhield me er niet van de dagen te tellen totdat ik mijn vader en mijn broers mocht vergezellen.

Thuis was een houten hut onder een dak van palmladeren, waarin zich alles bevond wat we nodig hadden: slaapmatten, een ruimte om onze kleding in op te bergen. We leefden buiten het dorp, een plek waar ik niet naartoe mocht. Ik mocht niet verder

dan ‘onze boom’ en toen ik een keer vroeg waarom dat was, zei mijn moeder alleen maar dat ze me slaag zou geven als ik haar niet gehoorzaamde. Dit zei ze met tranen in haar ogen, en dat, samen met het feit dat ze me nog nooit van mijn leven had geslagen, bracht me in verwarring. Dus genoot ik er met volle teugen van om op moeders knie naar verhalen over vroeger te luisteren, totdat ik voor de middagzon zwichtte en in slaap viel met mijn hoofd op haar schoot terwijl het geluid van haar zachte geneurie mijn oren in danste.

Ik ging nooit verder dan de boom.

Totdat ik op een dag een besluit nam.

‘Bedoel je dat je niet meer bij je mama wilt blijven?’

Moeder leek niet boos en dat was een opluchting. Ik had er gewoon genoeg van om de triomfantelijke toon in Kabil’s stem te horen wanneer hij verhalen afdraaide over verrichte heldendaden met onze vader en oudere broers; dat ze hout hakten en met hun mes vorm en stijl aan de stukken gaven voor de verkoop; over het gevaar dat uitging van de cheeta’s die zich in bomen verstopten. Ik was klaar om de mantel van mannelijkheid op te pakken die mijn broers allemaal al droegen. Ik was klaar om bij te dragen aan het onderhoud van mijn familie, ook al wist ik eigenlijk niet precies wat dit echt betekende, alleen wat ik me erbij voorstelde.

Toen ik geloofde dat die belangrijke ochtend was aangebroken, ging ik naar mijn vader.

‘Nog niet, mijn zoon.’

Mijn vader keurde emotionele uitbarstingen af, dus die onderdrukte ik zo goed mogelijk, maar ondanks mezelf bracht ik de moed op om hem te vragen: ‘Waarom niet?’ Geen van ons stelde ooit een vraag aan onze vader en tot dat ogenblik had ik ook nooit een reden gehad. Ik was sowieso de meeste tijd met mijn moeder samen geweest, en praten met mijn vader was iets waarvan ik niet precies wist hoe dat moest. Maar dit onrecht voelde ik diep en ik wilde het antwoord op mijn vraag weten.

‘Ik zei, nog niet.’ Zijn woorden werden zo hard en vastberaden uitgesproken dat het me verdrietig maakte. Hij liep snel weg en

begon een gesprek onder vier ogen met mijn moeder. Ik kon hun woorden niet horen, maar zij bracht haar handen naar haar gezicht terwijl mijn vader zijn handen achter zijn hoofd legde. Uit hun lichaamstaal sprak verslagenheid, maar ik had geen idee waarover, omdat ik alleen had gevraagd of ik met mijn vader en broers mee uit werken mocht. Ik was er klaar voor. Dat was toch juist goed?

De volgende ochtend keek ik toe terwijl mijn vader en broers zich klaarmaakten om naar hun werk te gaan. Voor hun vertrek aten ze heel zelden, maar moeder gaf hun proviand mee die ze konden opeten zodra ze op hun bestemming waren. Ik liep vlak achter hen aan en het lukte me om steeds uit het zicht te blijven dankzij de welkome aanwezigheid van een rij bomen die mijn kleine gestalte verborg terwijl ik van stam naar stam rende, met een opgezette borst waarbij ik mijn vader en broers nadeed, met hun kin omhoog en een rechte rug, net als een van die bomen. Bij mama had ik me altijd veilig en warm gevoeld, maar bij mijn vader en mijn vier broers, Kabili, Yogo, Djamba en Pako, voelde ik een vorm van energie opwellen die ik niet kende. Ik hoopte hen lang genoeg te kunnen gadeslaan om zo veel mogelijk te leren over hoe ze hun dagen doorbrachten en misschien te zien waarom ik nog niet met hen mee had gemogen. Het was mijn doel om weer thuis te zijn voordat mama ook maar in de gaten had gekregen dat ik verdwenen was. Er stonden niet veel bomen, dus het gevaar bestond altijd dat ik mijn familie uit het oog verloor terwijl ik achter hen aan liep en probeerde zelf uit het zicht te blijven. Ik was beslist opgelucht toen ze aan de oever van de rivier bleven staan. Twee mannen, identiek gekleed in blauwe jasjes en met een rode pet op hun hoofd, begroetten mijn vader. Ze deden me denken aan de vogels die ik een paar keer had gezien, met een verenkleed van het helderste blauw, een gele snavel en een rode kop. Ik vond het grappig, tot ik zag dat ze iets wat op een wapen leek onder hun arm geklemd hielden.

Ik sloeg een vlieg weg waarbij ik misschien een geërgerd geluid maakte, en Kabili was degene die mijn kant op keek. Kabili, die soms al wist wat ik ging zeggen voordat ik het had gezegd.

Hij zou het altijd zijn.

We keken elkaar aan.

De man in uniform had nu zijn hand op mijn vaders schouder gelegd en het leek net alsof mijn vader voor zijn ogen begon te krimpen. Mijn grote, dappere vader, nu binnen een tel kleiner van gestalte, terwijl die man met stemverheffing tegen hem sprak in een taal die ik niet verstond.

Ik begreep niets van de dingen waar ik getuige van was. Mijn vader had de leiding over een bedrijf dat in hout handelde en had mijn broers alles geleerd wat ze over hout moesten weten. Daarom nam hij dan een bevel aan van een andere man, terwijl mijn broers toekeken alsof dit iets was wat dagelijks plaatsvond?

Ik probeerde een verklaring te zoeken voor waar ik getuige van was, toen de tweede man gejaagd woorden tegen mijn broer Pako sprak, waarna hij zijn hand hief en daarmee op de rechterkant van mijn broers gezicht sloeg met een kracht die ik nooit voor mogelijk had gehouden.

Ik hapte naar adem en sloeg daarna mijn hand voor mijn mond.

Ik wachtte tot mijn vader zou ingrijpen, maar de stilte voelde lang en doordringend omdat hij niets deed. Zelfs toen Pako zelf weer overeind krabbelde, keek mijn vader domweg toe alsof hij niet kon zien wat ik zag.

Mijn hoop veranderde in verwarring.

Toen de geüniformeerde mannen weg waren, liep Kabili rustig en beheerst naar mijn schuilplaats.

‘Dikembe, ik wist dat jij het was!’

‘Maar wat is er met Pako en...’

‘Je kunt beter naar huis gaan, anders zeg ik het tegen vader! Ga, Dikembe. Ga!’ zei hij boos.

Ik voelde zijn hand op mijn rug toen hij me in de richting duwde waar ik vandaan was gekomen. Kabili had me nog nooit zo behandeld. We waren heel hecht als broers. Ik kende hem het best, en hij mij. Maar op dat moment herkende ik hem niet.

‘Je moet terug naar je moeder,’ zei mijn vader die uiteindelijk mijn aanwezigheid opmerkte toen hij naar ons toe liep. Ik was niet ver van een driftbui, als een kleuter. Ik wilde met hen mee. Ik

wilde ook vragen wie die mannen waren en waarom ze mijn broer hadden geslagen, en waarom mijn vader niets had gedaan.

In plaats daarvan deed hij die dag iets wat ik hem nooit eerder met een van ons had zien doen: hij knielde neer tot mijn hoogte en legde zijn handen in de mijne. De kleine wereld rondom ons leek niet meer te bestaan. Zijn aanraking was onbekend maar welkom, zijn handen droger en ruwer dan die van mijn moeder; in plaats van haar zoete aroma de geur van zweet.

‘Luister, mijn zoon, dit is geen plek voor jou. Nu niet, en als ik het kan verhoeden, nooit. Ga nu terug naar je moeder voordat ze je zien. We zullen haar dit niet vertellen.’

‘Maar...’

‘Ga nu, voordat ze je zien!’

‘Wie zijn “ze”?’

‘O, Dikembe,’ verzuchtte hij.

Ik keek in zijn ogen en weer zag ik iets wat ik nooit eerder had gezien op de zeldzame momenten dat ik zo dicht bij hem was geweest.

Nu stond er angst in.

Ik knipperde snel met mijn ogen de emotie weg die me dreigde in verlegenheid te brengen tegenover mijn vader, laat staan mijn broers, die ik op dat moment was vergeten.

‘Dikembe, doe wat ik zeg. Je gaat naar huis.’

Iets in zijn stem miste de vastberadenheid die ik van hem gewend was en ik werd verdrietig, vreselijk verdrietig. ‘Ik zal naar huis gaan.’ Ik draaide me om en rende zo hard als ik kon weg van dat ongewone moment, terug naar de veiligheid van het kookvuur.

En naar mijn moeder.

Het was al avond toen ze terugkeerden. Ongeduld zat in mijn keel omdat ik wilde dat Kabili me alle bijzonderheden van het gebeurde uitlegde. Maar zodra wij jongens hadden gegeten, raakten mijn moeder en vader verwickeld in een diep gesprek waarin geen plaats was voor kinderpraat.

‘Ze hebben het weer over die witte mannen,’ fluisterde Kabili

terwijl hij zijn vermoeide schouders ophaalde. Vanaf het moment dat hij met mijn vader en broers meeding, leek Kabili vaak loom en slaperig, terwijl ik nog genoeg energie had om nog veel meer rondjes in de tuin te rennen.

Ik had wel duizend vragen. ‘Wie waren die mannen vanochtend?’

‘Ik moet slapen, Dikembe.’

Mijn broer, meestal tjokvol verhalen, gaf geen antwoord.

‘Waarom deden ze dat met onze broer?’ vroeg ik.

‘Dat werk is niet gemakkelijk,’ mompelde hij terwijl hij op de vloer ging liggen, met zijn hoofd in de palm van zijn hand.

Die avond, toen mijn vader en broers lagen te slapen, voelde ik een rusteloosheid waardoor ik de slaap niet kon vatten. Er was een leegte in mijn borst, een ruimte die alleen kon worden opgevuld door mijn moeder.

Ze was buiten, waar ze de pan schuurde die ze had gebruikt om de cassavebladeren in te koken. ‘Wat is er, Dikembe?’ Ze hield haar hoofd schuin.

‘Ik kan niet slapen, mama.’

Ze glimlachte en zette de pan aan de kant. ‘Kom,’ zei ze.

We zaten dicht bij elkaar op de grond, en met haar vochtige hand streek ze rustig over mijn hoofd terwijl ze hetzelfde melodietje neuriede als altijd, waarvan ik echter nooit de titel had gevraagd. Ik genoot simpelweg van de manier waarop het onbevangen mijn oren in danste met die heerlijke, vertrouwde klank. Door haar geur – als van het zoetste fruit – zakte ik langzaam weg en kon ik me overgeven aan de nacht. Ik wilde haar vragen stellen over wat ik had gezien, maar als ik dat deed, zou ze weten dat ik haar niet had gehoorzaamd.

‘Mijn Dikembe,’ zei ze.

‘Ja, mama.’

‘Mijn laatstgeborene. *Mwana muya*.’

‘Ja, mama,’ zei ik.

De manier waarop ze uitademde en met een sierlijke hand op mijn schouder klopte, maakte me duidelijk wat er kwam, en een gevoel van opwindning borrelde in me op.

Ik keek naar haar gezicht toen ze aan mijn verhaal voor het slapengaan begon.

‘Er waren eens twee koningen die ons land regeerden. De rode koning heet Nkongolo Mwamba, en hij is een wrede, meedogenloze koning. Hij kan zich niet in bedwang houden en hij is een bruoet.’

‘Hij is niet aardig, mama.’

‘Hij is niet aardig. Maar de goede koning heet Mbidi Kiluwe, weet je nog?’

‘Ja, mama.’

‘Hij heeft een mooie donkere huid die straalt, zelfs ’s nachts. Ze noemen hem de zwarte koning, en hij is degene die ons land beschaving heeft bijgebracht. Zijn stem is heel zacht en hij weet hoe hij zich moet gedragen. Hij is goedaardig, net als jij.’

‘Ja, mama.’

‘Dat is de reden waarom ik jou een goed kind noem.’

Ik knikte.

‘Hij weet zich te beheersen.’

‘Hij klinkt veel aardiger dan de rode koning, mama,’ zei ik terwijl ik een geeuw onderdrukte.

Ze legde de rug van haar fijne hand tegen mijn wang en glimlachte. ‘Jij moet altijd zijn zoals Mbidi. Jij moet altijd de zwarte koning zijn.’

De volgende ochtend deed ik mijn ogen open voordat de zon op was, wat het eerste teken had moeten zijn dat er iets mis, dat er iets uit balans was. Gewoonlijk bleven mijn broers en ik slapen totdat de haan kraaide, en stapten ze stuk voor stuk over me heen om zich als eerste te kunnen wassen. Zelden was er nog genoeg water voor mij over in de ton, en ik hoopte dat ik deze keer eens geen water zou hoeven halen of naar de rivier zou moeten om me daar te wassen met onze burens.

Mijn vader was alleen vertrokken, voor mijn broers uit, zoals hij soms deed en mama zei dat hij een belangrijke bespreking had met de dorpsoudsten, ‘dat er beslissingen genomen moesten worden over de toekomst’. Hij was vroeg weggegaan met de belofte voor zonsondergang terug te zijn.

Ina Balenga was onze naaste buurvrouw. Zij woonde dichterbij het dorp en had een gat in haar gebit. Ze kwam vaak langs met yams of de rijpste mango's, wat naar ik vermoedde niet meer was dan een excuus om eindeloos met mama te kunnen praten. Mama noemde haar een goede vriendin en mijn vader noemde haar een roddeltante. Voor mij was ze gewoon een dame die ons heerlijke etenswaren bracht, en een van de weinige mensen buiten mijn familie die ik vaak zag.

Maar vandaag kwam ze met lege handen, en haar lippen trilden boven het gat in haar gebit terwijl haar ogen zoekend door de ruimte gleden. 'Waar is je mama?' vroeg ze. Ik probeerde haar blik te vangen, maar ze ontweek mijn ogen.

'Ze is achter op het land.'

'Dan wacht ik binnen,' zei ze.

Ze ging op de grond zitten, op de mat die mijn moeder daar eerder had neergelegd. Toen ik haar vroeg of ze wat water wilde, sloeg ze dat af. Ik wilde haar vragen waarom ze niet lachte, waarom ik het gat in haar gebit niet meer kon zien.

Net als de gebeurtenissen van de vorige dag en het ontwaken voordat de haan zich had laten horen, was dat ongewoon en een beetje verontrustend.

Toen mama terugkwam, verzuimde Ina Balenga haar op de gebruikelijke manier te begroeten. Dit was een begroeting zonder 'vrouwengegichel', zoals mijn vader dat noemde; in plaats daarvan bleven ze binnen waar ze zachtjes praatten, terwijl ik voor de hut wachtte, zoals Ina Balenga me had opgedragen.

Ze bleven eindeloos lang binnen, zelfs nadat mijn broers teruggekeerd waren. Ik kromp ineen bij het horen van de hoge klanke die uit ons huis kwamen en die veel weg hadden van die van een gewond dier. Gehoorzaam als altijd bleven Kabili en ik waar we waren, maar onze drie oudere broers, Yogo, Djamba en Pako, vlogen naar binnen.

Minuten later, toen mijn broers weer uit het huis opdoken, was hun gezicht nat van de tranen. Dat begreep ik niet, omdat mannen niet mochten huilen, zoals mijn vader altijd zei. Dat wist ik niet van hemzelf, maar hij had zoiets tegen Pako gezegd, die me

dat daarna nadrukkelijk aan mijn verstand bracht toen ik me schreiend in mama's armen had geworpen nadat ik buiten gevallen was.

Ik liep af op het geluid van het gewonde dier, dat nu steeds meer als een doodskreet klonk, met pijn, angst en verdriet in één lange, hartverscheurende brul.

Ik tuurde naar binnen, waar Ina Balenga mijn moeder troostte terwijl ze met haar hand over de vlechtjes op mijn moeders hoofd streek. Mijn moeders handen waren gebald tot vuisten waarmee ze tegen haar eigen borst sloeg. Ina Balenga sprak gehaast terwijl mama doorging met dat fysieke geweld, haar verdriet uitschreeuwend, en ik wilde naar haar toe rennen, haar troosten zoals ze mij al zo vaak had getroost. Ik was haar laatstgeborene, *een goed kind, haar bijzondere kind*, dus dat was mijn taak!

Ina Balenga stond op en draaide zich naar me om om me tegen te houden. Haar gezicht dreef van de tranen.

'Wat is er gebeurd, Ina Balenga?' vroeg ik.

'Je vader... het is je vader. De Belgen. De Openbare Weermacht.'

Ik kon de stem van Ina Balenga niet langer aanhoren. Ik wist trouwens niet wat sommige van die woorden van haar betekenden; mijn gedachten stopten bij het beeld van mijn moeder die zichzelf zo radeloos stond te slaan.

'Ik begrijp het niet, wat bedoel je?' vroeg ik terwijl ik mijn moeder zorgvuldig in de gaten hield toen ze stilviel, met haar lippen van elkaar en haar ogen open, maar zonder iets te zien, haar hele gedrag als dat van een geit die op het punt stond te worden geslacht en niet langer de kracht had zich te verzetten.

Mijn benen werden slap en onvast toen de ernst van wat er was gebeurd tot me door begon te dringen, zelfs nog voordat Ina Balenga zachtjes zei: 'Ze hebben hem gedood, Dikembe. Je vader is dood.'

2

Dikembe

1903

Eerst dacht ik dat ik iets verkeerd had gedaan.

Mama sprak niet meer en wenkte me niet langer in haar armen om me te troosten. Ze zag me – of wie dan ook – zelfs niet meer staan. In plaats daarvan keek ze, als ik probeerde haar blik te vangen, domweg de andere kant op, haar blik overal behalve op ons, haar kinderen. Ina Balenga en haar dochter brachten ons eten en zorgden ervoor dat we het land bleven bebouwen. De dochter hielp mama bij het aankleden terwijl Ina Balenga haar haar vlocht. Mama gaf alleen uiting aan haar ongemak als de vlecht te strak zat, en dan was ik gewoon blij om haar stem te horen, ook al had ze het nooit over mijn vader of een van ons.

Eerst voelde het niet zo vreemd dat ik mijn vader vele dagen niet zag. Hij en mijn broers gingen vaak voor langere perioden naar hun werk. De langste periode dat hij ooit weg was geweest, was toen hij voor zijn eigen zieke vader in een ander dorp had gezorgd. Ik had mijn grootvader of iemand anders van onze familie nooit ontmoet, en ik weet nog dat ik hem smeekte of ik met hem mee mocht. Het was tenslotte mijn grootvader geweest die de hoornen halsketting had gemaakt die mijn vader altijd droeg. Ik begreep dan ook niet waarom ik hem niet mocht ontmoeten. Die keer was hij teruggekomen met een mank been dat opzij bloedde. Hij zei dat hij in het struikgewas was gevallen en niemand durfde daaraan te twijfelen. Toch zou ik er nu alles voor geven als hij met die verwondingen thuis zou komen. Maar deze keer was het anders. Hij was hij nu vertrokken naar een plaats ver

van ons en kennelijk zou hij nooit meer terugkomen, en dat onontkoombare voelde als een constante trap in mijn buik, maar het was nog niet zo pijnlijk als mijn mama sindsdien elke dag zien huilen.

Er begon een ander soort leven, in vreemde onzekerheid. Ik was niet langer alleen met mijn mama, zonder anderen om ons heen. Hoewel er niet al te veel bezoek kwam, waren er toch genoeg mensen om slechts een glimp van haar op te vangen, verborgen achter iemand anders, waarbij haar stem gesmoord werd door het geweeklaag van een ander.

Sinds de dag dat onze vader van ons weggenomen was, waren mijn broers niet meer thuis geweest. Ze waren naar hun werk gegaan, nog zonder dat hun tranen opgedroogd waren. Ik ving daardoor alleen de brokjes informatie, vooral gefluister, op van de mensen in ons huis.

‘Ze hebben geprobeerd hen ten val te brengen.’

‘Hij was een dappere man.’

‘Een domme man – waarom kon hij het niet gewoon laten zoals het was? Geloofde hij dat het bij hem anders zou gaan, terwijl anderen vóór hem hadden gefaald? Het zal nooit veranderen en nu heeft hij daarvoor met zijn leven moeten betalen!’

Algauw begon ik mijn moeder net zo erg te missen als mijn vader.

De vertrouwdheid van de omgeving waarin ik al mijn hele leven verkeerde, leek nu op de een of andere manier niet respectvol. Het bochtige zandpad dat naar de boom leidde waar ik nooit voorbij mocht; de blije vogelzang; de hardnekkige aanwezigheid van mahonie-, iroko- en limbabomen. Mijn vader had ons alles geleerd wat er te weten viel over deze bomen en toch voelde het alsof ze zich tegen hem hadden gekeerd door domweg net zo te blijven staan, zonder te buigen voor het verdriet dat ons allemaal had besmet.

Toen mijn broers ten slotte na een maand terugkeerden, zette ik Kabili meteen onder druk, blij dat ik eindelijk iemand had

tegenover wie ik mijn verwardheid kon verwoorden.

‘Ik heb je gemist, Kabili,’ zei ik, terwijl mijn broer de vuile kleren die hij had gedragen uittrok. Hij had sinds zijn terugkeer niet veel gezegd; hij had zelfs niet naar me gekeken.

‘Kabili, heb ik iets fout gedaan?’ vroeg ik toen hij niets zei.

‘Als je niet zo’n baby was, zou je misschien met ons mee kunnen gaan, dan zou je het zien.’

‘Wat zien?’

Dit was niet de Kabili die de dag nadat ze mijn vader hadden meegenomen was vertrokken. Dit was een oudere, bozere versie die heel ver van me af voelde, zelfs al stond hij zo dicht bij me dat ik de woede in zijn adem kon voelen.

‘Je hebt geen idee wat ze voor jou hebben opgeofferd!’ Zijn blik ging van mijn kruin naar mijn voeten. ‘Het goede kind, het speciale kind!’ Zijn stem was doorspekt met een venijn dat ik nooit eerder bij hem had gehoord.

Ik ging alleen onder onze boom zitten en tekende met een takje zomaar wat in het zand. Ik herkende mijn eigen leven en degenen die daarin een rol speelden niet meer.

In elk geval klonk het geneurie vertrouwd, en ik nam aan dat mijn moeder eindelijk naar buiten was gekomen om me te omhelzen; toen besepte ik dat de klanken uit mijn eigen mond kwamen.

1904

Mijn vader was inmiddels al maandenlang niet meer onder ons. Mijn broer Pako, die graag alles en iedereen in het oog hield, wilde misschien zijn plaats innemen. Ik kon duidelijk zien dat hij probeerde de leegte op te vullen die door onze vader was achtergelaten, maar in mijn ogen lukte hem dat niet omdat er nooit iemand kon zijn zoals hij. Het maakte me zowel boos als opgelucht dat Pako in elk geval probeerde de verantwoordelijkheid op zich te nemen.

Op een dag zag ik mama in de tuin staan, met haar handen voor haar gezicht, terwijl ze steeds mijn vaders naam zei. Mijn broers

stonden er hulpeloos bij te kijken, en ik rende zonder erbij na te denken naar haar toe. Haar woorden gingen over in geneurie, en ook al was het alleen haar instinct dat haar dit ingaf, ze omhelsde me en drukte een kus op mijn hoofd. Het was de troost waar ik lang naar had verlangd en terwijl ik met mijn ogen dicht dat fijne gevoel koesterde, besepte ik dat zij het misschien ook nodig had.

Soms maakte de middagzon me hulpeloos terwijl ik me langzaam overgaf aan de slaap. Op zo'n dag werd ik wakker van mijn moeders stem die hoger klonk dan anders en algauw overging in kreten. Ik volgde de geluiden naar de voorkant van de hut, net op tijd om te zien dat mijn broer Djamba met behulp van mijn broer Pako naar haar toe hinkte.

'Wat hebben ze gedaan? Wat hebben ze gedaan?' schreeuwde ze. Ik wreef in mijn ogen en herinnerde me met een kil gevoel in mijn borst de laatste keer dat ik haar zo had horen schreeuwen.

Ik liep op het tafereel af, naar mijn broer wiens rechterarm gewikkeld zat in wat een witte doek was geweest en die nu vol donkerrode vlekken van zijn bloed zat.

'Wat hebben ze gedaan?' bleef mijn moeder maar schreeuwen. Mijn broer schudde alleen zijn hoofd en kneep zijn lippen op elkaar. Waarom zei hij niets?

'Wat hebben ze met mijn zoon gedaan? Waar is de rest van mijn kinderen?'

Het was alsof Pako's oren dichtgestopt waren met bladeren, want hij negeerde mama toen hij Djamba op de grond legde en zich over hem heen boog om zijn gewonde arm te onderzoeken. Ik kwam dichterbij. Mijn oudste broer keek op en we hadden even oogcontact. Pas toen zag ik hoeveel hij op onze vader leek. De vlek op zijn neusbrug was niet de enige overeenkomst, maar zijn aanwezigheid, die je kon voelen zodra hij voor je stond; een stille kracht die je kon bewonderen of... vrezen.

'Ga terug naar binnen, Dikembe. Nu!' beval hij. Ik wilde tegen hem zeggen dat hij niet het recht had om mama te negeren, en dat hij onze vader niet was en dat ik niet naar hem hoefde te luisteren.

Djamba knipperde met zijn ogen en maakte een geluid.

‘Ga!’ zei Pako.

Ik deed snel wat me werd gezegd en liep ons huis in, terwijl ik mijn moeder steeds hoorde vragen: ‘Waarom? Waarom?’

Djamba leek in een trance te verkeren, zelfs toen hij met moeite probeerde met zijn linkerhand te eten, wat ik nog nooit eerder iemand had zien doen. Mama maakte de wond schoon en verbond hem, maar ik was verbaasd toen Djamba zich al na twee dagen klaarmaakte om met de anderen mee uit werken te gaan.

‘Waarom ga je werken, broer, moet je niet rusten?’

‘Ik kom vanavond terug,’ zei hij zonder naar me te kijken, alsof hij anders onbeheerst tegen me uit zou vallen. Mijn oudere broers hielden toch zeker net zoveel van mij als ik van hen? Ook al hadden we nooit veel tijd samen doorgebracht omdat zij altijd aan het werk waren, toch was er een diepe, stilzwijgende verwantschap die ons altijd dicht bij elkaar zou houden – we hadden een bloedband.

‘Je bent gewond. Hoe kun je dan gaan werken?’

‘Wat weet jij van werken, broertje?’ De manier waarop hij ‘broertje’ zei klonk alsof het woord door de modder was gehaald.

Die avond vroeg ik aan mama of Djamba een hekel aan me had.

Ze keek me slechts wezenloos aan, wat naar mijn idee bevestigde dat het inderdaad zo was.

Die avond keerde mijn broer Djamba alleen naar huis terug. We vielen allebei zonder iets te zeggen in slaap en uren later schoot ik ineens overeind alsof ik uit een trance ontwaakte. Het licht van de maan bescheen de ruimte waar er meestal nog drie lagen, en scheen ook op Djamba’s gezicht. Mijn blik gleed naar zijn blote arm, waar gedurende de nacht de doek van af was gevallen. Mijn maag trok samen, mijn mond viel open door wat ik zag. Terwijl ik mezelf ervan overtuigde dat ik droomde, had ik moeite om de slaap weer te vatten.

De rest van mijn broers keerde een week later terug en mijn hart sprong op toen ik Kabili zag. Mijn angsten dat hij boos op me zou

blijven waren ongegrond, zoals bleek toen hij verhalen begon te vertellen over een wild beest dat hem had aangestaard terwijl hij hout hakte.

‘Ik dacht dat hij me zou opeten!’

‘Wat heb je gedaan?’ vroeg ik.

‘Ik heb hem tegen de grond gewerkt, broer! Wat anders?’

Ondanks het ongeloofwaardige karakter van zijn verhalen was ik blij dat Kabili ze vertelde. Het was zoals vroeger. Bijna.

Die avond stonden Kabili en ik voor onze hut te luisteren naar Pako en mama die met stemverheffing met elkaar spraken.

‘Hij probeerde ze tegen te houden en nu is het onze plicht om voort te zetten waar onze vader mee is begonnen!’ zei Pako die vastberadener klonk dan gewoonlijk. Ik begreep niet veel van wat hij zei, maar wel dat mama er bij hem op aandrong, hem smeekte, om die gedachten een halt toe te roepen.

‘Dit mag je niet doen!’ schreeuwde ze.

‘Waarom niet? U weet wat ze met de rest van onze grond hebben gedaan. De enige reden waarom ze ons tot nu toe met rust hebben gelaten is omdat hier minder te oogsten valt! In plaats daarvan gebruiken ze onze lichamen om dingen te sjuwen die veel te zwaar zijn, en zonder voldoende eten of water. Wanneer zal Dikembe aan de beurt zijn? Of u? Weet u wat ze met de vrouwen doen? Die moeten zich niet alleen doodwerken zoals de mannen, maar ze dwingen hen ook nog gemeenschap met hen te hebben. Ze slaan hen, ze...’

‘Hou op! Je vader heeft ervoor gezorgd dat Dikembe en ik hier veilig waren. Hij heeft met een van de leiders gesproken die hem heeft verzekerd dat wij nooit gedwongen zouden worden om een van die...’

‘O ja, zeker dezelfde leider die op schrift afstand heeft gedaan van ons land met het idee dat het vriendschapsverdragen waren! Die idioten?’

‘Pako, waar is je respect gebleven?’

‘Lolo, alsjeblieft,’ zei hij, en hij klonk veel jonger dan zijn jaren. ‘Er zijn kinderen, nog kleiner dan Dikembe, die voor die mensen werken. Ze hakken de bomen in de bossen en ze sjuwen spullen

voor de mannen en... en... ze worden heel erg...' Zijn stem brak, maar heel even. 'Wat ze met Djamba hebben gedaan is nog niets!'

Ik kon mijn vragen, hoeveel het er ook waren, niet stellen terwijl Pako zo praatte. Als onze vader nog leefde, zou mijn broer nooit op die manier tegen mama hebben gesproken.

'Nee! Jij gaat het niet doen! Je doet het niet!' schreeuwde ze.

'Onze vader heeft gezegd dat we nooit ons hoofd voor de vijand moeten buigen. Nooit!' Pako sprak weer met stemverheffing. 'Hij was bereid om te vechten en dat ben ik ook!'

'Wil je dan dat ze met jou doen wat ze met je vader hebben gedaan? Dat ik jouw levenloze lichaam moet zien met littekens rond je nek waar ze je als een beest aan hebben opgehangen? Met gaten in je lichaam waar ze je hebben beschoten? Van de oudsten mocht ik je vaders lichaam niet zien. Ze zeiden allemaal dat ik na die aanblik niet meer verder had kunnen leven. Maar het jouwe zou ik wel zien, omdat ik daarop zou aandringen. Ik zou er wel voor zorgen! Is dat wat je mij wilt aandoen? Heb ik nog niet genoeg geleden?'

Ik viel bijna om, niet in staat om de woorden te verwerken die van mijn moeders lippen waren gerold. Die woorden waren bijna even verschrikkelijk als het gehuil dat, zoals ik besepte, van Pako afkomstig was.

Ik rende bij die geluiden vandaan, recht op Kabili af.

'Wat is er, Dikembe?'

'Kom mee. Kom nou maar mee.'

Hij kwam achter me aan, precies zoals ik wist dat hij zou doen. Mijn hart ging tekeer terwijl ik haastig doorliep, zonder me te bekommeren om de kiezelsteentjes die tussen mijn tenen bleven zitten.

Ik bleef pas staan toen ik bij onze boom kwam, een plek waar ik al enige tijd niet meer met mijn broer was geweest. Vragen lagen op mijn lippen, net zoals vroeger. Maar in plaats van vragen stellen over een eenvoudige gekko, wilde ik meer weten over de dood van mijn vader. Had Kabili zijn lichaam gezien? Hoe was hij gedood? Aangezien het meeste van wat ik heimelijk uit gesprekken had opgevangen slechts brokstukjes waren, was wat mijn moeder had be-

schreven tot dusver het duidelijkst. Maar toen ik mijn mond opendeed om iets te zeggen kwam er niets naar buiten, het was duidelijk dat iets diep binnen in mij een besluit voor me had genomen.

‘Wil je dat ik je het verhaal vertel van die keer dat ik op een giraf klom?’ vroeg Kabili, en ik knikte.

1905

De eerste keer dat ik een witte man zag, overdonderde het me hoe bleek hij was.

Op een keer had ik, vroeg in de ochtend, besloten weer achter mijn broers aan te gaan. Ik was van plan weer thuis te zijn voordat mama ook maar beseftte dat ik weg was.

Toen hij in mijn moedertaal sprak, verflauwde mijn fascinatie snel. Waren deze mannen net als wij, alleen bleker en misschien gevoeliger voor de felle zon? Ik had mijn vader meer dan eens tegen mama horen zeggen hoe erg hij hun aanwezigheid in de naburige dorpen haatte, en dat ze terug zouden moeten gaan naar hun eigen land. Toen had ik het niet begrepen.

Ze droegen een lichter uniform dan dat van de zwarte mannen die mijn broer hadden geslagen de vorige keer dat ik zo ver van onze hut had durven gaan. De rode pet zou ik nooit vergeten, en ook niet de geharde gezichten met hun donkere voorhoofd dat droop van het zweet. Wat ze bij zich droegen waren geweren, en dat wist ik pas nu omdat Kabili het me had verteld.

De witte mannen begonnen bevelen te schreeuwen naar mijn broers en een groep andere mannen die zich bij hen hadden aangesloten. Pako, het grootste heethoofd van ons allemaal, die volgens mama zo op onze vader leek, deed simpelweg wat hem werd gezegd. Met opgetrokken schouders, waardoor hij centimeters kleiner leek.

Precies zoals eerder met mijn vader, wachtte ik ook nu weer geduldig op een vergelding die domweg niet kwam.

Volgens Pako was de dood van onze vader nu zo lang geleden dat mama minder tranen zou hoeven vergieten, maar ik ver-

moedde dat ze om meer huilde dan alleen mijn vaders dood.

Ik mocht niet meer uit haar gezichtsveld verdwijnen, en terwijl mijn broers nog steeds dagen dagen achter elkaar, of soms zelfs weken, op hun werk waren, waren mama en ik alleen, met nauwelijks bezoek, alleen Ina Balenga kwam af en toe.

Meer dan ooit was ik erop gebrand dingen te zeggen en doen waarvan ik dacht dat ze mijn vader zouden plezieren, om te vechten tegen het gevoel dat zich diep in me begon te nestelen – een gevoel dat me vertelde dat ik zelfs begon te vergeten hoe hij eruitzag.

Toen ik zoiets tegen mama zei, reageerde ze simpelweg met: ‘Elke keer dat ik naar jou kijk, Dikembe, zie ik hem.’

Op een dag was mama gekleed in een doek met een patroon waar mijn vader haar altijd complimentjes voor gaf. Ik zat alleen in de ochtendzon voordat het ondraaglijk warm zou worden.

‘Ik heb honger,’ zei ik terwijl ik opstond en mijn armen om haar middel sloeg. Ik kon de afkeuring voelen van al mijn broers, zelfs al waren ze al dagen niet thuis geweest.

‘Waarom zou je honger hebben, je hebt toch net gegeten?’ Ze legde mijn hand in de hare en het voelde als levenskracht. Ik keek naar haar op en kneep in haar hand, voor het geval ze die los wilde laten. ‘Kom, Dikembe. We moeten praten.’

Ik ging de vragen na die in mijn hoofd zaten om te bepalen welke ik als eerste zou stellen, terwijl we in kleermakerszit onder mijn lievelingsboom gingen zitten.

Altijd als ze lachte, wat in die tijd zelden gebeurde, sprong mijn hart op. Die lach vervulde me met een warmte die me meer voldoening gaf dan de zon, en met een onmetelijk optimisme. Ik wist natuurlijk niet dat dit binnen enkele minuten zou worden bedorven door een verzoek dat ik eerst niet kon begrijpen, en dat me, toen ik het wel begreep, zo snel als menselijkerwijs mogelijk was wilde laten wegrennen van mijn boom en de bescherming van mijn moeder.

Zonder acht te slaan op mijn tranen zei mama dat ik kalm moest blijven en moest luisteren terwijl ze het nog eens uitlegde.

‘Sinds je vader van ons is weggenomen is ons bestaan zwaar.’

‘Ja, mama, maar waarom moet ik het zijn?’ Mijn tranenstroom veranderde mijn stem in die van een kleuter, ook al was ik dan tien jaar. Maar het kon me niet schelen. En het kon me ook niet schelen wat zij of mijn broers dachten, waardoor ik de tranen opstandig over mijn wangen liet rollen. ‘Nee, mama! Ik wil het niet!’

Ik had nog nooit zo’n gebrek aan respect getoond tegenover haar of een andere oudere persoon, maar ik raakte steeds dieper in de put en er was niemand die me op de bodem met open armen opwachtte, niemand die me vasthield en zei dat ik het niet hoefde te doen. De enige die me kon redden was juist degene die me de put in duwde!

Ze schoof dichter naar me toe. ‘Je zegt altijd dat je wilt werken, net als je broers. Dit is je kans.’

Mijn hoofd tolde van verwarring. Wat ik tot dusver van het werk van mijn broers had gezien maakte me doodsbang, maar ik was bereid eraan mee te doen omdat het mijn geboorterecht was als lid van dit gezin. Maar waar mama het over had was iets waarvan ik wist dat het mijn vader niet aangestaan zou hebben. Iets waarvan ik nooit van mijn leven zou hebben gedacht dat het van me gevraagd werd.

‘Jij bent degene die ons gezin kan helpen, Dikembe. Je wilt ons toch helpen?’

Ik knikte flauwtjes.

‘Het zou niet voor lange tijd zijn, maak je geen zorgen. Vergeet niet, jij bent net als Mbidi Kiluwe, de zwarte koning, en je moet het goede doen.’

‘Ja, mama,’ zei ik tussen stromen tranen door.

‘Je moet doen wat ze je zeggen, ook al lijkt het soms iets wat je niet begrijpt of wat niet duidelijk is. Als dat gebeurt, denk dan maar aan wat de zwarte koning zou doen.’

‘Maar waarom...’ begon ik, toen ze haar zachte vinger tegen mijn lippen drukte.

‘Alsjeblieft, Dikembe.’ Mijn moeder begon ook te huilen, wat mijn verdriet alleen maar nog groter maakte.

‘Luister, mijn kind,’ zei ze, terwijl ze haar ogen met haar handen afveegde. ‘Je vader zou dit gewild hebben. Hij beschermde dit gezin altijd en hij zou willen dat jij dit nu doet.’

Haar woorden brachten me in verwarring. Mijn vader had altijd lelijke dingen gezegd over de witte man; ik was de jongste en niet de oudste, waarom was Pako dan niet met deze taak belast? Misschien was de werkelijke reden dat Pako haar lieveling was, en niet ik.

Mijn moeders eigen uitleg was eenvoudiger toen ze langzaam de halsketting van mijn vader over mijn hoofd liet zakken.

Mijn adem bleef in mijn keel steken. De laatste keer dat ik die ketting had gezien, was om mijn vader hals. Had hij die gedragen op de dag dat ze hem doodschoten en daarna ophingen?

‘Deze zul je dragen,’ zei ze, terwijl ze door haar tranen heen glimlachte.

Ik ging met mijn vingers over het kraalwerk en streek de kralen daarna glad tussen de uitsteeksels die op mijn borst hingen. Ik kon geen woord uitbrengen.

‘Jij bent de laatstgeborene en je vader wilde een ander leven voor jou. Hij zou ook willen dat jij zijn ketting kreeg. Jullie, de kinderen, en deze ketting zijn alles wat ik nog van je vader heb en nu... is hij van jou,’ zei ze terwijl ze alle uitsteeksels opnieuw om mijn hals schikte om ze beter te laten uitkomen.

Mijn moeders onhandige poging om me te sussen met de ketting zorgde er alleen maar voor dat ik nog heftiger reageerde op de onrechtvaardigheid van wat er van me werd gevraagd en ook op het dragen van het sieraad, een eer die mij niet toeviel. In plaats daarvan zou ik mijn vader op de ergste manier verraden.

‘Begrijp je het nu, Dikembe?’

Ik knikte, terwijl tranen mijn blik vertroebelden.

Haar stem klonk niet langer lief maar was doorspekt met een wanhoop die ik niet eerder had opgemerkt. ‘Kijk me aan, Dikembe.’ Ze tilde voorzichtig mijn kin op. ‘Luister.’

Het wit van haar ogen werd rood. Ik knipperde snel, waardoor haar gezicht door mijn eigen tranen af en toe wazig werd. ‘Ja, mama.’

‘Jij bent de enige die dit kan doen.’

‘Ja, mama.’

‘Alleen jij, Dikembe. *Mwana Muya*.’

Mijn goede kind.